

Рецензія

на дисертацію **Миронової Валерії Валеріївни** за темою «**Доказування при визначенні правомірності обрання запобіжних заходів у кримінальному процесі України**», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Вивчення змісту дисертації та наукових публікацій за темою дисертації В.В. Миронової, дає підстави стверджувати про актуальність виконаного дослідження, достатній правовий аналіз з питань теми, обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій щодо розв'язання комплексної науково-прикладної проблеми доказування при визначенні правомірності обрання запобіжних заходів у кримінальному процесі України.

Актуальність та обґрунтованість вибору теми дослідження.

Проблеми, які стосуються обрання запобіжних заходів у кримінальному процесі та які потребують комплексного вирішення, мають багатоплановий характер.

Дисертаційне дослідження проведене В.В. Мироною є актуальним виходячи з необхідності захисту прав і свобод людини, потреб в удосконаленні національної правозастосовної практики та реалізації подальших кроків щодо запровадження європейських стандартів та міжнародної практики захисту і реалізації прав людини. Запобіжні заходи, такі як тримання під вартою, обмежують права особи, тому їх застосування має бути обґрунтованим і відповідати принципу пропорційності. Важливо забезпечити, щоб ці заходи застосовувалися лише за наявності достатніх доказів, що підтверджують необхідність їхнього використання, аби запобігти порушенню прав людини.

В Україні неодноразово виникали випадки, коли запобіжні заходи обиралися без належного обґрунтування або без достатніх доказів, що викликало критику як з боку правозахисних організацій, так і з боку міжнародних партнерів. Це вимагає підвищення стандартів доказування в таких

випадках. Належне доказування при обранні запобіжних заходів сприяє справедливому та ефективному розслідуванню кримінальних справ, запобігає зловживанням і гарантує, що заходи впливу відповідають серйозності злочину та ризикам, пов'язаним із підозрюваним.

Для досягнення належного рівня захисту прав і свобод людини в рамках кримінального провадження, Україні необхідно не тільки адаптувати своє законодавство до європейських стандартів, але й забезпечити їх ефективне впровадження на практиці. Це передбачає не лише вдосконалення національного законодавства, а й регулярне навчання та підвищення кваліфікації суддів, слідчих і прокурорів, а також проведення систематичного моніторингу та аналізу правозастосовної практики з урахуванням рішень Європейського суду з прав людини.

Важливо також створити механізми контролю за дотриманням прав людини на всіх етапах кримінального процесу, що передбачає розробку ефективних процедур реагування на порушення прав і свобод. Не менш значущим є формування культури правової відповідальності серед представників судової та правоохоронної систем, що дозволить уникнути зловживань і забезпечити реальну захищеність прав людини. Тільки через комплексний підхід, який охоплює законодавчі, освітні та практичні аспекти, можна досягти того, щоб права людини були не лише декларовані, але й ефективно захищені на всіх етапах кримінального процесу.

Дослідження В.В. Миронової особливої значимості набуває у контексті інтеграції України до Європейського Союзу і приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів, питання доказування при обранні запобіжних заходів набуває особливої ваги. Україна має забезпечити, щоб її практика відповідала стандартам Європейського суду з прав людини.

Використання комплексу загальнонаукових і спеціальних методів дозволило авторці виявити основні проблеми і протиріччя в правозастосовній практиці при обранні запобіжних заходів, а також розробити рекомендації для

вдосконалення кримінально-процесуального законодавства. Наукові положення базуються на вивченні достатньої кількості літератури (167 джерел) та досвіду зарубіжних і вітчизняних дослідників, що забезпечує їхню теоретичну і практичну значущість при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному процесі.

Слід зазначити, що дисертантка досліджує тему у розрізі матеріально-процесуальних критеріїв, що визначають запобіжні заходи за кримінальним процесуальним законодавством України із відповідними прикладами національної практики та практики ЄСПЛ. В.В. Миронова зосереджує увагу на значенні захисту права на свободу та особисту недоторканність як ключового елементу захисту прав людини в контексті правомірності та обґрунтованості застосування запобіжних заходів. При цьому, наголошує, що належність, достатність, достовірність та допустимість доказів, які є основою для обґрунтованої підозри, є обов'язковою умовою для формування клопотання про застосування запобіжного заходу щодо обвинуваченого або підозрюваного. В межах цієї проблеми авторка не тільки аналізує кримінально-процесуальне законодавство, а й надає конкретні рекомендації, наприклад, запропоновано закріпити обов'язковість доказування обставин, що є підставою для застосування запобіжних заходів, через внесення відповідних змін до КПК України. Це підтверджує особливу цінність та практичне значення наукової праці В.В. Миронової.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження В.В. Миронової узгоджується із Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, затвердженими Указом Президента України від 30.09. 2019 р. № 722/2019; Національною стратегією у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затвердженою Указом Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021); Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як

частини сектору безпеки і оборони України на 2023- 2027 роки, затвердженим Указом Президента України від 11.05.2023 р. № 24 273/2023.

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та в межах наукової теми: «Модернізація національного підходу до вирішення проблем правового захисту людини і суспільства у контексті сучасних глобальних викликів на 2021-2023 рр.» (номер державної реєстрації 0122U001409).

Темі дисертації затверджено рішенням Вченої ради Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (прот. № 4 від 19.11.2020 р.).

Метою дослідження дисертантка вважає комплексне дослідження теоретичних засад і правової регламентації доказування та належного обґрунтування правомірності обрання й застосування передбачених КПК України запобіжних заходів у кримінальному процесі на підставі якого вносить пропозиції та рекомендацій, що спрямовані на удосконалення законодавства та національної правозастосовної практики.

Для досягнення поставленої мети і завдань, об'єкта і предмета дослідження дисертанткою було правильно обраний *методологічний інструментарій*, що становить комплекс сучасних загальнонаукових та спеціальних методів, які застосовуються в юридичній науці. Зокрема: історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-логічний, соціологічний, структурно-функціональний, догматичний, які дали змогу авторці логічно і системно побудувати дослідження і становили підґрунтя для пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення національного законодавства та відповідної правозастосовної практики в Україні. Аксіологічний метод дозволив авторці оцінити правовий інститут доказування та заходів забезпечення кримінального провадження з точки зору ціннісних принципів і моральних норм, а також розглянути його як інструмент для досягнення таких вищих цінностей, як індивідуалізація правозастосування, справедлива рівновага, запобігання злочинності та забезпечення професійної

правничої допомоги. Аксиоматичний метод був заснований на прийнятті загальновизнаних принципів і положень теорії права, тоді як праксіологічний метод допоміг виділити практичні аспекти застосування запобіжних заходів у контексті встановлення правопорядку в державі та суспільстві.

Комплекс загальнонаукових та спеціальних методів використовувався авторкою у міждисциплінарному контексті та взаємозв'язку, що дозволило їй сформулювати власне бачення інституту доказування як основного ефективного інструменту при визначенні правомірності обрання запобіжних заходів, що забезпечує відновлення рівноваги та справедливості у суспільстві.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Результати дисертаційного дослідження свідчать про те, що робота включає всі необхідні складові для наукового дослідження такого рівня: критичний аналіз досягнень більшості попередніх дослідників у цій та суміжних сферах, детальний опис методології, ґрунтовний предметно-змістовний компонент, а також належну апробацію отриманих результатів. Висновки та судження базуються на широкій емпіричній основі

Провертає увагу аналіз стандартів та практики, пов'язаної з застосуванням попереднього ув'язнення у кримінальному провадженні в Україні, з особливим акцентом на судову практику ЄСПЛ. Автор слушно наголошує на важливості дотримання як національного законодавства, так і принципів Європейської конвенції з прав людини під час прийняття рішень щодо запобіжних заходів. При цьому, виокремлено критерії правомірності та законності тримання під вартою, які включають добросовісність, належні умови утримання та розумну тривалість ув'язнення. Окремо зазначено, що національні суди в Україні часом не дотримуються стандартів, встановлених ЄСПЛ, що призводить до незаконних і невиправданих рішень, які порушують конституційні права і свободи. Відсутність чіткого визначення стандарту «обґрунтованої підозри» в Кримінальному процесуальному кодексі України

створює труднощі у правозастосуванні, змушуючи суди самостійно тлумачити цей стандарт.

Дисертаційне дослідження містить глибокий аналіз досягнень попередніх дослідників цієї та суміжних проблем: Ю.П. Аленін, Р.М. Білокінь, К.Б. Волков, С.О. Гемай, Н.В. Глинська, Ю.М. Грошевий, А.Л. Даль, З.Д. Єнікеєв, Ю.В. Живова, О.В. Каплін, Є.Г. Коваленко, З.Ф. Говрига, Т. В. Корнякова, В.Т. Маляренко, В.К. Матвійчук, І.Л. Петрухін, В.С. Попелюшко, С.В. Прилуцький, В.В. Рожнов, О.В. Сачко, Д.Б. Сергєєв, К.О. Середа, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова, В.І. Фаринник, В.С. Чистяков, О.Г. Шило, С. М. Школа, М.Є. Шумило та деяких інших учених.

Наукові результати, висновки та рекомендації дисертації, присвяченої доказуванню правомірності обрання запобіжних заходів в українському кримінальному процесі, базуються на глибокому аналізі чинного законодавства, судової практики та наукових розробок. Їх достовірність підтверджується логічністю міркувань, послідовністю викладу матеріалу та використанням адекватних методів дослідження.

Структура роботи, перелік і зміст розглянутих питань, винесені на захист положення свідчать про **новизну дисертаційного дослідження**. Дисертантка пропонує авторський підхід до вирішення проблеми доказування при визначенні правомірності обрання запобіжних заходів в українському кримінальному процесі. Запропоновані зміни до кримінального процесуального законодавства дозволять Україні приєднатися до світових тенденцій розвитку кримінального правосуддя та забезпечити всебічний захист прав та інтересів людини.

Про новизну результатів дисертаційного дослідження свідчить авторське визначення правомірності обрання запобіжних заходів – як складного юридичного процесу, який передбачає дотримання чітких норм КПК України та принципу змагальності сторін. Для обґрунтування необхідності обрання того чи іншого запобіжного заходу сторони зобов'язані надати докази, що відповідають критеріям належності, допустимості, достатності та достовірності.

З метою підвищення об'єктивності цього процесу авторкою запропоновано ввести чіткі критерії визначення розміру застави, які б враховували тяжкість злочину, особистість підозрюваного та інші суспільні інтереси.

Новизною відрізняється авторська диференціація видів домашнього арешту як альтернативи тримання під вартою з метою уникнення маніпуляцій та корупційних ризиків при обранні таких запобіжних заходів, а саме у роботі було виділено і конкретизовано наступне: цілодобовий домашній арешт; домашній арешт на певний період часу доби; включити імперативну норму щодо доказування; обґрунтування місця перебування підозрюваного, обвинуваченого за конкретною адресою при обранні запобіжного заходу у виді домашнього арешту.

Низку положень В.В. Мироною було удосконалено, зокрема: запровадження у кримінальне процесуальне законодавство норми, яка дозволить сторонам укладати угоду щодо виду запобіжного заходу, порядку та строку його застосування, з подальшим затвердженням такої угоди судом (слідчим суддею), що дасть можливість сторонам кримінального провадження активно впливати на вибір запобіжного заходу для підозрюваного; положення про загальні правила застосування запобіжних заходів, зокрема тримання під вартою та інших (альтернативних) запобіжних заходів.

Завдяки проведеному дисертаційному дослідженню *набули подальшого розвитку*: пропозиції щодо практичного вдосконалення застосування запобіжного заходу у вигляді застави, а саме встановити конкретні алгоритми розрахунку розміру застави, граничні розміри застави, зв'язок розміру застави із шкодою (загрозою її заподіяння) та суспільною небезпекою інкримінованого кримінального правопорушення без будь-яких винятків; дослідження критеріїв, які визначають, конкретизують та окреслюють межі доказування при обранні запобіжних заходів щодо встановлення наявності обґрунтованої підозри та ризиків, передбачених частиною 1 статті 177 КПК України; вагомість доказів, необхідних для досягнення стандартів доказування та змісту клопотання про

застосування запобіжного заходу, як обов'язкового процесуального документу тощо.

У дисертації В. В. Миронової містяться напрямки подальших наукових розвідок, постановка проблемних питань, які мають бути згодом вирішені у теорії та практиці застосування запобіжних заходів.

Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих працях. Теоретичні положення і практичні рекомендації, що сформульовані в дисертаційній роботі, достатньою мірою відображені у 4 статтях які опубліковані у виданнях включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, і в 7 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Наведені праці мають значний внесок в розбудову кримінального процесуального права та науки.

Оцінка оформлення дисертації та академічної доброчесності автора. Дисертаційна робота є якісним науковим дослідженням, виконаним відповідно до чинних вимог МОН України. Дисертація має логічну структуру, чіткий виклад матеріалу та відсутність академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації.

Викладені вище положення, висновки і рекомендації мають відповідне **практичне значення**, що полягає у можливості бути використаними: у

науково - дослідній сфері – у процесі подальших наукових розробок методологічного та практичного характеру під час дослідження доказування при визначенні правомірності обрання запобіжних заходів у кримінальному процесі України;

законотворчій діяльності – для удосконалення законодавства України та підготовки нових проєктів законодавчих актів у сфері вдосконалення доказування при визначенні правомірності обрання запобіжних заходів у кримінальному процесі України.;

навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Адвокат в адміністративному і кримінальному судочинстві», «Складання процесуальних документів в

кримінальному провадженні», «Правові засади адвокатської діяльності», «Захист прав людини і держави прокуратурою», «Кваліфікація кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми кримінального процесу», для підготовки підручників, навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів, підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у галузі правоохоронних та правозахисних відносин, правоохоронних органів;

практичній роботі адвокатури, працівників правоохоронних органів, органів державної влади; розроблення програм підвищення обізнаності серед населення та бізнес-структур щодо потенційних ризиків та наслідків порушення умов доказування при визначенні правомірності обрання запобіжних заходів у кримінальному процесі України; в судовій практиці.

В цілому дисертаційна робота написана на належному науковому рівні. В роботі по-новому вирішенні теоретичні питання конкретного наукового завдання правомірності обрання запобіжних заходів, що є вагомим науковим внеском у розвиток кримінально-процесуального права та науки.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційної роботи В.В. Миронцової, слід зазначити деякі дискусійні положення та зауваження:

- 1) У підрозділі 2.2 *«Нормативні принципи доказування як підстава обґрунтування застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування»* авторка ґрунтовно дослідила нормативні принципи доказування як підставу обґрунтування застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та зробила відповідні узагальнення, крім того особливості такого доказування розглянуто крізь призму судової практики та рішень ЄСПЛ (підрозділ 3.1 *«Доказування та обґрунтування тримання під вартою підозрюваного, обвинуваченого у контексті рішень ЄСПЛ»*). Проте у роботі не приділено достатньої уваги особливостям доказування при обранні запобіжних заходів неповнолітнім підозрюваним, обвинуваченим. Зокрема, автор не проаналізувала, яким чином особливості психологічного розвитку неповнолітніх впливають на оцінку доказів, які критерії слід

застосовувати при оцінці доказів, що стосуються поведінки неповнолітнього, та як забезпечити баланс між інтересами суспільства і правами неповнолітнього при обранні запобіжного заходу. Адже кримінальне провадження щодо неповнолітніх має свої особливості, зокрема, пов'язані з правом на захист, правом на особливі умови відбування покарання та іншими гарантіями. Відповідно, і доказова база для обрання запобіжних заходів щодо неповнолітніх має формуватися з урахуванням цих особливостей. Тому, більш детальний аналіз наявності/відсутності таких особливостей доказування при обранні запобіжних заходів щодо неповнолітніх бажано представити під час публічного захисту.

- 2) Незважаючи на достатньо детальний аналіз національної судової практики та рішень ЄСПЛ, у дисертаційній роботі відсутнє порівняльне дослідження аналогічних практик інших країн, що могло б сприяти виявленню найбільш ефективних механізмів застосування запобіжних заходів та розробці рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства. Порівняльний аналіз зарубіжних моделей застосування запобіжних заходів дозволив би більш об'єктивно оцінити ефективність різних підходів та розробити оптимальні моделі для української правової системи. Вбачається, що на тлі проєвропейського курсу, вивчення досвіду демократичних країн в сфері забезпечення прав людини в кримінальному процесі під час застосування запобіжних заходів збагатило результативність наукового дослідження Миронової В. В.
- 3) Вирішуючи завдання щодо класифікації запобіжних заходів за кримінальним процесуальним законодавством України авторка аналізує доктринальні підходи обґрунтування запобіжних заходів та їх диференціації (Н. Глинська, М. Духовський, Л. Коваленко, З. Коврига, Ф. Кудін, О. Мироненко, П. Фріс). Окрім того в межах вирішення питання класифікації запобіжних заходів досліджує, поміж іншим, визначення системи запобіжних заходів за Статутом кримінального судочинства 1864 року (С. 49-51). Такий підхід не викликає заперечень, поряд з цим потребує

належного обґрунтування обрання такої історичної ретроспективи дослідження та визначення чіткого взаємозв'язку з поставленим завданням, оскільки безпосередньо історичний аспект проблемної тематики автором не досліджувався. *Роз'яснення щодо історичної ретроспективи дослідження бажано дати під час публічного захисту.*

Наведені зауваження, переважно, мають дискусійний характер та в цілому не знижують якості здійсненого В.В. Мироною дослідження.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Мироною Валерії Валеріївни на тему «Доказування при визначенні правомірності обрання запобіжних заходів у кримінальному процесі України» відповідає вимогам чинного Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів № 44 від 12.01.2022 р., а саме: є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати щодо проблеми доказування при обранні запобіжних заходів у кримінальному процесі, що розв'язують конкретну наукову проблему, а її авторка – Миронова Валерія Валеріївна – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

професор кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара,
доктор юридичних наук, професор

Наталія ЮЗІКОВА

Проректор з наукової роботи

Олег МАРЕНКОВ

